

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Etnologie

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Bakalářská práce

Jan Korenc

Snaha našich krajanů o zachování českého jazyka v polském Zelově

The endeavour of Czech countrymen living in Polish Zelow to retain Czech language

Praha 2013

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. května 2013

.....

Poděkování:

Rád bych touto cestou poděkoval zejména prof. PhDr. Leoši Šatavovi, CSc. za cenné rady a připomínky a za odborné vedení při realizaci této bakalářské práce.

Dále děkuji paní Wiere Pospiszyl díky které mohla tato práce vzniknout.

ABSTRAKT

Práce se zaměřuje především na snahy zelovských Čechů o udržení českého jazyka v dané komunitě. Z počátku je práce soustředěna na metodiku mého terénního výzkumu. V další části poukazuji na charakteristiku českých krajanů v Zelově, která se zaobírá historií, identitou, náboženstvím, ale i vztahy s majoritní společností. Největší část práce se věnuje samotnému terénnímu výzkumu. Cílem práce je zjistit jaký význam má pro zelovské Čechy používání českého jazyka a zdali má tato komunita šanci přežít už tak dost pokročilou asimilaci do majoritní polské společnosti.

ABSTRACT

The thesis focuses on the effort to preserve Czech language among the Czech inhabitants of a Polish town of Zelow. The initial part of the paper deals with the methodology of my field research. The next part focuses on the main characteristics of the Czech countrymen in Zelow, especially their history, identity, religion and relations with the Polish majority. The main part of the thesis deals with the field research. Its aim is to ascertain the importance of Czech language for the Czech countrymen in Zelow and to explore the question whether this community can retain its distinctive nature despite the already advanced assimilation into the majority.

OBSAH

1. ÚVOD	2
2. CÍL PRÁCE	3
3. METODIKA	
3. 1. Přístupy ke zkoumání	3
3. 2. Studium literatury a pramenů	4
3. 3. Metody a techniky výzkumu	5
3. 3. 1. Dotazníkové šetření	6
3. 3. 2. Rozhovory	6
3. 3. 3. Nezúčastněné pozorování	6
4. KOŘENY ZELOVSKÝCH ČECHŮ	
4. 1. Historický kontext zjištěných dat	7
4. 1. 1. Vznik Zelova	7
4. 1. 2. Zelov v průběhu 19. a 20. století	9
4. 1. 3. Současnost	14
5. TERÉNNÍ VÝZKUM	
5. 1. Výsledky terénního výzkumu	15
5. 1. 1. Co se děje v Zelově – popis aktivit sboru	15
5. 1. 2. Medailonek paní Wiery Pospiszyl	17
5. 1. 3. Dobrovolnická práce Wiery Pospiszyl	18
5. 2. Dotazníkové šetření	24
5. 2. 1. Grafy a závěry	24
5. 3. Rozhovory s krajany	29
5. 3. 1. První okruh – čeština	30
5. 3. 2. Druhý okruh - víra	30
5. 3. 3. Třetí okruh – identita	31
6. ZÁVĚR	32
7. SEZNAM LITETRATURY	34
8. PŘÍLOHY	35

1. ÚVOD

Jeden z důvodů proč jsem šel studovat etnologii je můj zájem o cestování a navštěvování cizích kultur: zapojit se do místních zvyklostí, popovídat si s místními obyvateli a nechat se třeba pohostit jejich typickým jídlem nebo pitím. Velká vzácnost a zajímavý zážitek pro mě byla možnost navštívit v zahraničí nepočetné skupiny Čechů, kteří v minulosti odešli za obživou či z náboženských důvodů.

Pocit, kdy se objevíte po třídení cestě na jihu Rumunska v zapadlé vesnici v horách, kde vám na první pohled připadá, že je zde něco povědomého a v tom se na vás podívá místní farmář a pozdraví vás českým nářečím, které jste doposud nikdy neslyšeli, je nenahraditelný.

Tento okamžik vzbudí v člověku zájem zjistit, jak moc si tyto skupiny Čechů zachovaly svou původní identitu, jazyk, tradice a jiné. Je potřeba se zde zastavit, rozhlédnout a vycítit místní vesnickou atmosféru, která se chtě nechtě podobá té naší, a to i přesto, že je od České republiky vzdálená stovky kilometrů. Obyvatelé jsou většinou velmi ochotní si s vámi povídat. Rádi mluví o své minulosti a někdy se sami pustí do porovnávání jazykových nebo kulturních rozdílů. Těchto vesnic je v Evropě již velice málo a pomalu zcela mizí.

Jeden z příkladů snahy o uchování české identity je polský Zelów (dále jen český přepis Zelov), ve kterém ještě před druhou světovou válkou tvořili většinu obyvatel Češi. Český jazyk spolu s tradicemi byl ve městě na denním pořádku, česky se mluvilo doma, ve škole, v kostele i na trhu. Dnes už to tak ovšem zdaleka není, a proto mě zajímalo, v jaké fázi asimilace se česká menšina v Zelově nachází nyní. Zda-li jsou zde nějaké snahy o revitalizaci, nebo zda-li jsou zelovští Češi smířeni s tím, že se jednou pomalu zcela včlení do polské společnosti.

Emigrace zelovských Čechů je výjimečná svým náboženským „důvodem“ - jsou příslušníky Evangelické reformované církve. Jejich přesídlení také mělo před ostatními krajany, kteří odešli do zahraničí, veliký časový náskok. Díky tomu je s podivem, že se tato zelovská komunita bez velkých problémů udržela až do současnosti. Historický vývoj ve střední Evropě během posledních 200 let zasahoval i do této komunity, a proto je v dnešní době její budoucnost nejistá.

Ve své práci se zamýšlím nad tím, jak si zelovští Češi vedou v této novodobé situaci, jaké úsilí vynakládají v boji o zachování vlastních zvyklostí, své víry, jaké mají možnosti a potřebu používat český jazyk a jak si udržují svoji identitu.

Abych mohl situaci více poznat, vydal jsem se v dubnu letošního roku do Zelova. Byl jsem všemi velmi vlídně přijat. Během svých rozhovorů s panem farářem a zdejšími krajany jsem se dozvěděl mnoho zajímavých informací, které popisuji ve své práci.

2. CÍL PRÁCE

Mým hlavním zájmem bylo zjistit, jaký význam pro zelovské Čechy má v současné době český jazyk. Zda jej vůbec ještě používají, zda česky hovoří nebo pouze rozumí a zda vidí v zachování českého jazyka v rámci jejich komunity nějakou perspektivu. Svou prací jsem chtěl zmapovat další vývoj národnostního povědomí této skupiny v roce 2013.

Po rozhovorech s paní Wierou Pospiszyl, ještě než jsem se rozhodl uskutečnit průzkum, jsem nabyl dojmu, že se zvyšuje zájem o studium češtiny, a to především mezi nejmladší generací, a že kromě víry, která je tradičně nejpevnějším pojítkem mezi místními Čechy, se v poslední době ještě přidává oživený zájem o češtinu.

3. METODIKA

3.1. Přístupy ke zkoumání

Vzhledem k cíli našeho výzkumu bylo jasné, že musím zvolit metody kvalitativního výzkumu, i když si uvědomuji, že možnost zobecnění je u kvalitativně získaných dat obtížnější.

Kvalitativní přístup umožňuje hlubší vhled do problematiky, kterou jsem se rozhodl zkoumat a je schopný odhalit i skryté postoje a zájmy zkoumaných jedinců.

„Přednost kvalitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádána a popisují každodenní život. Vyznačují se lokální zakotveností, jsou uvažována v kontextuálních souvislostech a postihují vybraný problém v jeho vývoji.¹⁾“

V systému etnologického terénního výzkumu patří k nejdůležitějším technikám zjišťování informací - technika pozorování a technika rozhovoru.²⁾

Kromě těchto přístupů jsem zvolil techniku písemného dotazování a emailové korespondence. Také tyto metody jsem využil ke kvalitativnímu pohledu. Vzhledem k omezenému časovému prostoru této práce, bylo možné shromáždit pouze dílčí data. Možnost provést reprezentativní kvalitativní výzkum, vzhledem k jeho vyšší náročnosti, se pak jeví jako úkol budoucího zkoumání.

¹⁾ Tomandl, M.(ed): Metody terénního výzkumu: studijní texty. Praha: 2006 (el. verze).

²⁾ Tomandl, M.(ed): Metody terénního výzkumu: studijní texty. Praha: 2006 (el. verze).

3.2. Studium literatury a pramenů

Během výzkumu samotného i následné interpretace výsledků, jsem pročetl a prozkoumal mnoho písemných materiálů, některé můžeme zařadit do primárních, některé do sekundárních pramenů.

Mezi primární prameny patří především publikace vydávané Čechy v Zelově. Zařadil bych sem také publikace vydané Muzeem v Zelově, které jsou zde jako exponáty právě vystavovány.

Mezi sekundární prameny patří knihy o zelovské menšině a mnohé dostupné výzkumné práce z různých období. O Česích v polském Zelově toho bylo mnoho napsáno. Zájem o tuto komunitu projevovali výzkumníci již za první republiky. Viz např. Auerhan, Jan: Osady českých emigrantů v Prusku, Polsku a Rusku, 1920 nebo Karas, F.: Obrazy českých osad v Polsku, 1935 nebo Folprecht, J.: Čechoslováci polští, 1932.

Podmínky Čechů žijících v Zelově se měnily. Zásadní negativní dopad měl odchod velké většiny krajanů zpět do Čech po roce 1945. Za dob komunismu nebyli zelovští Češi příliš ve středu zájmu etnologů. Ten, kdo se intenzivně věnoval této komunitě v šedesátých letech 20. století, byla naše významná etnoložka paní Iva Heroldová. Výzkum české menšiny v Polsku, který Iva Heroldová uskutečnila v letech 1961, 1963 a 1964 dal vzniknout dvěma stěžejním pracem: 1) její kandidátské práci – Heroldová, Iva: Etnická problematika českých národnostních menšin se zvláštním zřetelem na vystěhovalectví do pruského Slezska v 1.polovině 18.století, 1965 a 2) Heroldová, Iva: Život a kultura českých exulantů z 18. století, 1971. Ústředním tématem, kromě výzkumu tradiční lidové kultury, se staly procesy akulturace Čechů s kulturou polskou.

V sedmdesátých letech pak zájem o Zelov klesá, a to v důsledku odsunu Ivy Heroldové z její vedoucí funkce a nemožnosti výjezdů českých etnografů do zahraničí. Iva Heroldová, podobně jako jiní její kolegové, se musela vrátit k výzkumu skupin žijících na území Československa.

Zájem o zelovskou menšinu se zase oživuje až po roce 1990. Také období po roce 1989, z historického pohledu období nedávné, život polských Čechů silně ovlivnilo, podmínky této menšiny se diametrálně změnily.

Velkým přínosem k poznání života zelovské menšiny jsou práce Edity Štěříkové, která kromě své vlastní publikační činnosti spolupracuje se zelovskými Čechy i na tvorbě jimi vydávaných písemností. Jejím hlavním dílem je: Štěříková Edita: Zelów. Česká exulantská obec v Polsku, 2002 a Štěříková Edita, Země otců: Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů, 2005.

Prováděné výzkumy byly zaměřeny na zkoumání postavení české menšiny v Polsku, na poznání jejich kulturních a náboženských zvyků, na pochopení jejich vztahů k původní vlasti a na mnoho dalších faktorů jejich života. Nejnovější výzkum prováděný v polském Zelově pak pochází z roku 2009. V rámci projektu Krajané, uskutečněném na půdě České zemědělské univerzity v Praze a mapujícím všechny české enklávy ve východní a jihovýchodní Evropě ve stejném časovém období, byla také věnována pozornost zelovským Čechům. Viz Kokaisl, Petr a kol.: Krajané. Po stopách Čechů ve východní Evropě, 2009.

Povědomí o české národnostní menšině můžeme také získat díky vlastní iniciativě zelovských Čechů, kteří uspořádali v roce 2003 oslavu dvou set let příchodu Čechů do Zelova. Při této příležitosti vydali sborník v polštině, který nahlíží do historie i současnosti Sboru evangelicko-reformované církve v Zelově. K získání dalších informací z historie také přispívá Muzeum v Zelově, které sídlí v podkroví jejich kostela. Zde je ukázka dvou set let staré historie Čechů v Zelově i s rozsáhlou fotodokumentací rozvíjejícího se města na přelomu 19. a 20. století. Dále je v muzeu mnoho historicky důležitých artefaktů, které přibližují tehdejší život české komunity jako jsou např. staré zpěvníky s českými písněmi používané při bohoslužbách nebo ukázky matriky prvních emigrantů na území dnešního Zelova.

3.3. Metody a techniky výzkumu

Předvýzkum a poznání problematiky zelovské menšiny Čechů vycházel ze studia jak primárních, tak i sekundárních pramenů. Rozhodující a intenzivní vhled do současného dění a atmosféry mezi Čechy v Zelově mně ovšem umožnil především emailový kontakt s paní Wierou Pospiszyl³⁾ a mé emailové dotazování v průběhu čtyř měsíců na přelomu roku 2012 a 2013.

Po rozhovorech s paní Wierou Pospiszyl, ještě než jsem se rozhodl uskutečnit průzkum, jsem nabyl dojmu, že se zvyšuje zájem o studium češtiny, a to především mezi nejmladší generací a že kromě víry, která je tradičně nejpevnějším pojítkem mezi místními Čechy, se v poslední době ještě přidává oživený zájem o češtinu.

Na základě takto získaných poznatků byly formulovány hypotézy výzkumu. K jejich

³⁾ Jsem si plně vědom toho, že výzkum byl možný díky paní Wiere Pospiszyl neboť mně umožnila vstoupit do místní komunity a ovlivnila tak ochotu lidí se mnou na výzkumu spolupracovat. Tento fakt však také ovlivňuje a zužuje výběr lidí, které jsem oslovil a od kterých jsem získal data. Toto je třeba při interpretaci dat mít na zřeteli - viz čitelnost etnologa v Lozoviuk (2005)

ověřování jsem přistoupil standardizovaným dotazníkem, osobními rozhovory a nezúčastněným pozorováním.

3.3.1. Dotazníkové šetření

Jako základ standardizovaného dotazníku jsem použil otázky, které byly uplatněny při výzkumu „národní identity“ u menšiny Kalmyků v Rusku a které se osvědčily.⁴⁾

Další otázky, které jsem doplnil se dotýkaly jejich subjektivních pocitů. Zde jsem se ptal na to, zda si myslí, že se zájem o český jazyk v současné době zvyšuje či nikoli. Dále jsem ptal jaké mají příležitosti k mluvení v českém jazyce.

3.3.2. Rozhovory

Rozhovor ve skupině proběhl s krajany v jejich Sborovém domě po bohoslužbě. Toto setkání jsem nijak nestandardizoval a nechal jsem jej záměrně plynout. Mým cílem bylo doplnit obrázek života současné zelovské menšiny Čechů o jejich vlastní pocity týkající se jejich postavení v současném Polsku. Chtěl jsem zjistit jejich osobní přístup k úsilí o zachování své národní identity a také k úskalím s jakými se na této cestě potýkají.

Kromě tohoto rozhovoru ve skupině jsem absolvoval též rozhovor s paní Wierou Pospiszyl a panem farářem Romanem Lipińskim

3.3.3. Nezúčastněné pozorování

Nevýhodou kvalitativního výzkumu je i jeho časová a finanční náročnost – např. při technice zúčastněného pozorování je ideální, aby výzkumník prožil v dané komunitě dlouhou dobu (např. až jeden rok). To však rámec této práce neumožňoval, byla proto zvolena technika nezúčastněného pozorování

Během mého pobytu v polském Zelově v dubnu 2013 jsem měl možnost díky setkávání s místními Čechy si doplňovat a ověřovat svoje zjištěná data. Díky dotazníku už věděli o zvědavém studentovi. Velmi ochotně mě přijali na půdě jejich Sborového domu. Zajímavě vyprávěli a ukazovali mně místa v Zelově, která jsou spjatá s činností české menšiny. Náš společný rozhovor byl dlouhý. Nejvíce bylo diskutováno téma o zachování českého jazyka v následujících generacích a o jejich vyznání a vztahu k víře.

⁴⁾ Šatava, Leoš: Etnická identita a jazykové postoje mládeže v Kalmycké republice (Rusko), Český lid, 96, 2009, č.3., s. 263-277.

4. KOŘENY ZELOVSKÝCH ČECHŮ

4. 1. Historický kontext zjištěných dat

Historické kořeny důvodů, které vedly k emigraci Čechů do Polska je třeba hledat v daleké minulosti, až v době pobělohorské, v 17. století.

V Polsku Čeští bratři zpočátku nacházeli podporu u některých příslušníků polské šlechty.⁵⁾

Jak plynula doba „strach z neustále hrozícího nebezpečí ztráty majetku i rodiny na jedné straně a špatné svědomí pro zapírání svého přesvědčení, lež a přetvářka na druhé straně nutily tajné nekatolíky uvažovat o emigraci.“⁶⁾

Vzhledem k uvedeným poměrům se českým bratrům jevila emigrace jako spásná cesta k záchraně někdy holého života. Emigrace však znamenala značné riziko. Každý člověk v Čechách a na Moravě byl zpravidla poddaným nějakého pána (zpravidla šlechtice nebo církevního hodnostáře) a poddaní neměli na emigraci právo.

Pruský král Fridrich II., který v roce 1741 zabral Slezsko, vyzval české nekatolíky k emigraci a sliboval jim přiděl půdy a vojenskou ochranu při jejich cestě ze země. Do Slezska tak během krátké doby přišlo více jak 2 000 českých emigrantů. Na konci své cesty však zjistili, že pruský král ani zdaleka nemíní splnit své sliby, zejména nebyla pro ně připravena slibovaná půda. Během čekání na splnění královských slibů se čeští exulanti rozptýlili po pruské i polské části Slezska, kde hledali pracovní příležitosti, aby se užívali.

S časovým odstupem od zmíněné velké vlny emigrace Českých bratrů v roce 1741 docházelo i nadále k četným odchodům pronásledovaných příslušníků Jednoty bratrské z Čech a Moravy.

4. 1. 1. Vznik Zelova

Centrem Zelova byl statek v majetku rodiny Swidžinských, který však příliš neprosperoval. Majitel statku Józef Swidžinský se v roce 1802 rozhodl statek prodat. Čeští exulanti žijící ve Slezsku vyušili příležitost získat půdu pro vlastní zemědělské hospodaření. Spojili se s Alexandrem Petrozelínem, který byl potomkem starších českých exulantů. Pověřili jej jednáním s Józefem Swidžinským o koupi statku.

Byli to především čeští exulanti, žijící dosud v Čermíně, v Malém a Velkém Táboře a několika dalších obcích. Postupně byli získáváni další zájemci i ze vzdálenějších osad,

⁵⁾ Štěříková, Edita: Zelów. Česká exulantská obec v Polsku, Praha 2010, str. 1.

⁶⁾ Tamtéž, str.4.

s cílem získat dostatečné finanční prostředky na uskutečnění koupě. Všichni byli vedeni snahou založit novou českou kolonii. Doufali, že v nové kolonii najdou dostatek půdy pro své hospodaření a zejména také plánovali, že v obci založí sbor Jednoty bratrské a získají českého kazatele.

Dne 21. prosince 1802 byla podepsána smlouva o koupi statku Zelov mezi Józefem Swidžinským na jedné straně a Alexandrem Petrozelínem a čtyřmi zástupci kolonistů na druhé straně. Týkala se statku a vsi Zelov se všemi pozemky a lesy, loukami, budovami, privilegií a právy.⁷⁾

V době podpisu kupní smlouvy měl Alexandr Petrozelín nejméně 38 závazných přihlášek zájemců o půdu v Zelově. Ke smlouvě brzy přistoupila řada dalších zájemců, o čemž svědčí rozhodnutí o tom, že půda bude rozdělena na 54 podílů. Většina těchto osadníků pocházela již ze druhé nebo třetí generace českých exulantů. Narodili se již ve Slezsku.

Od února roku 1803 se počali do Zelova stěhovat první kolonisté. Do poloviny roku bylo stěhování takřka ukončeno. Na málo úrodné půdě pěstovali Zelovští obilí a zeleninu, také len, jak byli zvyklí ze své původní vlasti. S nemalými obtížemi se také kolonistům podařilo během prvního roku vybudovat obydlí, která by jim zajistila alespoň nejnutnější ochranu před zimou.

Nejvíce Zelovské kolonisty trápilo, že se jim nepodařilo získat českého kazatele, přestože o to po několik let usilovali. Obrátili se tak na sesterskou Jednotu bratrskou působící v Polsku v Lešně, ale marně. Zelovští přesto hned od počátku plánovali postavení kostela. Delší dobu neměl Zelov také rychtáře. To však Zelovské netrápilo tolik, jako absence kazatele.

Čeští kolonisté v Zelově se od počátku osídlení věnovali především obdělávání zemědělské půdy, která však nebyla příliš úrodná. Vykácením části lesa, který byl součástí původního statku, získali osadníci další půdu k obdělávání a to půdu kvalitnější, která se lépe hodila k pěstování obilí.

Někteří osadníci se ve snaze získat více prostředků k obživě rodiny, věnovali řemeslům. Využívali dovedností, které získali ještě ve své staré vlasti a které mohly být při budování domů využity, např. zednictví, sklenářství apod. Nejvíce se uplatňovala dovednost tkalcovská. Utkané látky používali především pro potřebu svoji, případně svých sousedů.

Později začali zelovští na pastvinách chovat ovce, které jim poskytovaly další surovinu pro tkalcovství. Tkalcovství se tak úspěšně rozvíjelo.

Poměry zelovských kolonistů komplikovalo také značné zadlužení většiny z nich. To bylo způsobeno vynaloženými náklady na koupi půdy a stavby domů.

⁷⁾ Muzeální průvodce. Muzeum v Zelówě, Zelów 2006, str. 10.

4.1.2. Zelov v průběhu 19. a 20. století

Válečné události na samém počátku 19. století změnily politickou mapu Evropy. Zelov se stává součástí Varšavského knížectví s polským úředním jazykem a čeští kolonisté v Zelově tím ztratili všechna privilegia, která získali od pruského krále.

V červnu roku 1817 konečně přišel do Zelova kazatel Jan Fabry, původem ze Slovenska, tedy tehdejších Uher. Přítomnost faráře oživila snahy zelovských o stavbu kostela. V listopadu roku 1819 vystřídal zemřelého faráře Fabryho nový kazatel, Polák Alexander Teodor Głowacki.

Po nástupu nového faráře dostali zelovští konečně souhlas ke stavbě kostela a také příspěvek ze státní pokladny na jeho stavbu. V červenci roku 1825 byl kostel v Zelově slavnostně otevřen. Současně s otevřením kostela došlo ke smluvním ujednáním o poměru českého exulantského sboru „Jednoty bratrské“ k Evangelické reformované církvi v Království polském i ke státním úřadům. To mělo pro české kolonisty, kteří se rozhodli trvale usídlit v Zelově, velký význam.

Obec Zelov, budovaná původně jako česká osada, v důsledku přistěhování obyvatel jiných národností měnila postupně svůj charakter.

Složení obyvatelstva Zelova se stávalo národnostně pestřejším nejen přistěhováním Židů, ale také přistěhováním rodin polských i několika německých. Zejména pro Židy byl Zelov přitažlivý. Zajímalo je nejenom obchod s textilními surovinami a látkami, ale také privilegované postavení jeho obyvatel, kteří mohli bez omezení provozovat jakékoliv řemeslo.

Tito přistěhovalci měli ovšem nejen jinou národnost, ale také jiné náboženství. Zelovským odlišná víra přistěhovalců vadila více, než jejich národnost. A především zelovští faráři neradi viděli, když byla narušována náboženská jednota obyvatel Zelova.

Zejména zelovský farář Moses (1832 - 1871) se snažil bránit přistěhovalectví příslušníků jiných etnik. Vyzval dokonce rychtáře, aby bez jeho vědomí nikoho nového do obce nepřijímal.

Čeští emigranti si z vlasti do Slezska přivezli českou náboženskou literaturu. Do Zelova se dostaly některé z těchto knih: zejména česká bible, zpěvník a katechismus. Byly zde uchovávány ve velké úctě, jako památky ze staré vlasti.

Zelovský farář Moses se nebránil dovozu nových českých náboženských knih, zachovával si však dohled nad jejich počtem a obsahem. Sám ale objednával knihy určené nejlepším žákům převážně v polštině. Jeho kázání byla také v polštině. Tím příliš Sboru nepomáhal. Katechismy, zpěvníky, bible i české slabikáře si zajišťoval sám zelovský Sbor.

V roce 1865 měl zelovský Sbor, podle zprávy faráře Mosese 2 160 členů.⁸⁾ Farář Moses vedl zelovskou kroniku, do které pak zapisoval všechny nové významné události, a to až do roku 1869. Od roku 1871, když farář Moses zemřel, se nový kronikář již nenašel.

Zelovský sbor usiloval po smrti faráře Mosese o získání rodilého Čecha pro uvolněnou faru. I když bylo několik zájemců, nemohli být církevním úřadem schváleni, neboť byla požadována znalost polštiny a ruštiny. Farářem v Zelově se stal nakonec Hugo Teodor Šikora, vnuk husitského kazatele Petra Šikory, který uměl česky. Působil v Zelově 16 let až do roku 1895. Jeho nástupcem se stal volbou Polák Adolf Górazwin pod podmínkou, že se co nejdříve naučí česky.

Zelovští osadníci již od svého příchodu do Zelova dbali o vzdělání svých dětí. Již od roku 1803 působil v Zelově placený učitel, který učil děti číst, psát, počítat a odříkávat katechismus.

K povinnostem učitele patřil také výkon funkce obecního písaře. Protože od roku 1815 byla v Zelově přikázána jako úřední řeč polština, musel si každý učitel osvojit znalost tohoto jazyka. Předpokládalo se také, že učitel povede zpěv při bohoslužbách a i jinak bude faráři pomáhat.

Od roku 1825 byla Zelovská škola pod státním dohledem. Od té doby se zelovské děti také povinně učily polský jazyk. Zelovská škola patřila pod dohled gymnázia v Piotrkově.

Každý nový učitel musel před nástupem do školy složit povinnou zkoušku před inspektorem a ještě musel být schválen ministerstvem.

Do Zelovské školy docházely také děti ze čtyřech sousedních obcí, což byly děti převážně z evangelických rodin. Školní docházka v té době byla povinná pouze 2 roky. V polovině 19. století se ve škole vzdělávalo jen asi 50 % dětí. Většinu z nich tvořili chlapci. Přítomnost dětí na vyučování se lišila podle toho, zda rodiče potřebovali děti při práci v zemědělství nebo jiné činnosti.

Vyučování starších dětí probíhalo dopoledne od 8 do 10 hodin, mladší děti se učili od 14 do 16 hodin. Jen málo dětí docházelo do školy déle než povinné dva roky. Zejména u dívek rodiče zpravidla nestáli o delší vzdělávání.

V důsledku školské reformy byla v roce 1855 zrušena zelovská elementární škola a na jejím místě byla zřízena církevní škola evangelické reformované církve. Ve skutečnosti se ale v zelovské škole mnoho nezměnilo, a to ani v osobě učitele.

⁸⁾ Zelów 1803-2003 - Księga pamiątkowa, Parafia Ewangelicko-Reformowana w Zelowie, „Stowarzyszenie Exulant, Zelów 2004, str.34.

Kantor byl placen varšavskou reformovanou konzistoří. Na školu a na učitele přispívali svými příspěvky i členové Sboru ze Zelova a přilehlých osad.

Ve druhé polovině 19. století, Zelov v této době patřil k Rusku, usilovala carská vláda o získání většího vlivu na polské školství. Pro všechny děti od 8 do 15 let byla vyhlášena povinná školní docházka. Rodiče byli povinni za každý zameškaný školní den svého dítěte platit pokutu půl druhé kopějky. Školní docházku dětí měl kontrolovat učitel a seznamy dětí, které vyučování zameškaly, odevzdával každý týden na obecní úřad.

Školské úřady zdůrazňovaly význam ruštiny, která se měla stát hlavním vyučovacím jazykem. Zelovští rodiče nelibě nesli, že je ve škole zanedbávána výuka češtiny. Snad i tato skutečnost byla jednou z příčin toho, že se v Zelově příliš nedodržovala povinnost školní docházky dětí. A tak se mnohé děti nenaučily číst ani psát. Negramotnost mezi českými exulanty byla v této době vysoká.

Zásadní význam pro život českých osadníků v Zelově v 19. století měla především činnost Evangelického reformovaného sboru, což trvá dodnes.

Zelovští obyvatelé jiných národností (Poláci, Němci, Židé) se postupně s původními českými osadníky dobře sžívali, mnozí se i naučili česky. Původní představa českých emigrantů o společenství evangelického reformovaného sboru se však rozplývala. Ztrácelo se také jejich spojení s českými exulantskými koloniemi ve Slezsku. Zprávy z původní vlasti do Zelova pronikaly jen výjimečně, izolace českých exulantů v Zelově se prohlubovala.

Na přelomu 19. a 20. století již nebyl život v Zelově ani zdaleka takový, jak si jej představovali původní čeští exulanti, a to je jako společenství osob sjednocovaných společnou národností a vírou.

Stále silněji se rozvíjela tkalcovská výroba, vznikala řada manufaktur, pro které pracovali i domácí tkalci. Tovární „faktoři“ jim přidělovali práci a odebírali od nich hotové výrobky. Pro Zelovské manufaktury pracovali i tkalci v sousedních obcích. Někteří tkalci se již specializovali na tkaní některých zvláštních druhů látek. Tkali například satén nebo plyš, ty byly na trhu zvláště žádány.

Počátkem 20. století se zdvojnásobil počet domů v Zelově, přibývalo zejména domů zděných. Zvýšená potřeba cihel vedla k postavení nové cihelny. Byl také postaven pivovar. O rozvoji Zelova svědčí i zřízení lékárny a otevření první lékařské ordinace. Každou středu se v Zelově konal trh hojně navštěvovaný obyvateli okolních obcí.

Pozvolna se také otevíralo spojení zelovských Čechů se starou vlastí, zejména byly navázány styky mezi českými sbory a sesterskými církvemi v Čechách.

V nedaleké Lodži založil bratr tamního českého kazatele Karel Procházka české knihkupectví a počal v roce 1906 vydávat „Česko-ruské listy“.

V této době poprvé navštívili Zelov Češi. Jan Auerhan a Augustin Seifert a chtěli s krajany navázat bližší vztahy. Tito dva vyslanci z Čech si počínali mezi českými exulanty možná také jako etnologové. Zajímaly je zvyky, obřady a kroje tradičně v české komunitě udržované. Jan Auerhan později zařídil, aby potomci českých exulantů byli pozváni na oslavy památky Mistra Jana Husa v roce 1915.

Vypuknutí první světové války v létě 1914 vyvolalo v Zelově velké obavy. Přímé bojové střetnutí se mu však vyhnulo. V roce 1918 se Poláci radovali ze získané samostatnosti, ale dále bojovali proti Rusku, Litvě i Československu o konečnou hranici svého státu.

Poláci zapomněli na léta pokojného soužití a začali se k Čechům chovat nesolidárně až nepřátelsky. Zelovská škola se stala výlučně polskou. Tím však polonizace, kterou Češi těžce nesli, teprve začínala.

V Zelově měli Češi významnou početní převahu a tak první poválečné volby vedly ke zvolení českého vojty i českého zastupitelstva.⁹⁾ Poláci ale stále agresivněji prosazovali svoje požadavky. Zelovští občané krátce po I. světové válce začali pociťovat pokles životní úrovně. Byl to další důvod pro jejich úvahy o reemigraci.

České občany v Zelově znepokojovala postupující polonizace a rozpínání katolíků. Počali se obávat o svoji dosavadní exulantskou svobodu. Někteří viděli východisko jen v návratu do mateřské země. V roce 1919 požádaly zástupci českých občanů žijících v Zelově synodní výbor Československé církve evangelické o přimluvu u příslušných československých státních úřadů, aby českým rodinám ze Zelova byla umožněna reemigrace. Byl zřízen výbor pro přijímání přihlášek k reemigraci. Ze Zelova a okolí (včetně Lodže) se přihlásilo 800 rodin.

V květnu roku 1921 dostali zelovští češi pozvání z Československa k účasti na vzpomínkové slavnosti k 300. výročí popravy dvaceti sedmi českých pánů na Staroměstském náměstí v Praze. Několik zelovských Čechů se také zúčastnilo 19. června téhož roku odhalení pomníku Českých bratří na Růžovém paloučku. Potomci českých exulantů byli pozváni na Hrad a jednali také na státním pozemkovém úřadu o reemigračních přípravách. Pozemková reforma v Československu však probíhala za podmínek, které byly pro reemigranty nepříznivé. Státní pozemkový úřad dával přednost domácím bezzemkům. U uchazečů ze zahraničí se předpokládalo, že jsou zemědělci a mají nejméně 30 000,- Kč vlastního kapitálu.¹⁰⁾ Ze zelovských uchazečů splňoval tyto podmínky jen málokdo. Repatriační komise Kostnické jednoty uspořádala na jejich podporu veřejnou sbírku, ale

⁹⁾ Štěříková, Edita: Zelów. Česká exulantská obec v Polsku, Praha 2010, str.171.

¹⁰⁾ Tamtéž str.173

pomoženo mohlo být jen několika desítkám rodin. V československé veřejnosti se také projevoval poměrně silný odpor proti reemigraci a to zejména mezi katolíky z důvodů náboženských. Početnější reemigrace zelovských Čechů do vlasti se tak z důvodů hospodářských a politických stala téměř neuskutečnitelnou.

Přesto se podařilo počátkem 20. let několika skupinám zelovských Čechů do Československa odjet. Ostatní potomci českých exulantů žijící v Zelově a okolí se vzdali naděje na reemigraci, když na své žádosti adresované československému Státnímu pozemkovému fondu a prezidentu republiky dostávali zamítavé odpovědi.

V Zelově se zatím v roce 1925 podařilo Polákům zmocnit vedení obecní správy, což se kromě jiného projevilo tím, že zelovské ulice dostaly jména polských národních hrdinů a spisovatelů. Zelovské školství ovládli jen Poláci. Už ani náboženství nesmělo být vyučováno česky. Jiné národnosti v Polsku si směly zakládat školy na vlastní náklady. To, ale bylo pro zelovské Čechy neúnosné.

Češi v Zelově se stále snažili udržet svoji národnostní identitu. V roce 1931 byla v Zelově založena Česká Beseda, která si stanovila jako cíl osvětovou a sportovní činnost.

K největším změnám došlo **po druhé světové válce**. Do té doby v Zelově stále převažovali Češi a češtinou se mluvilo jak v domácnostech, tak na ulicích, čemuž se ostatní přizpůsobovali.

Dne 25. března 1945 podepsali zástupci zelovských a lodžských Čechů žádost o umožnění reemigrace a poslali ji do Košic prezidentovi České republiky. Československá vláda však přistupovala k těmto žádostem líně. A proto se někteří zelovští Češi rozhodli opustit Polsko ilegálně.

Do konce roku 1945 opustilo Zelov a okolí 3 500 – 4 000 Čechů. Byla to vlastně největší změna v životě zelovské menšiny vůbec. Tento odchod Čechů do bývalé vlasti ovšem znamenal pro zbývající zelovskou menšinu velké všestranné oslabení.

Osobní styk mezi obyvateli Zelova a bývalými zelovskými občany v Čechách byl velmi omezen zejména **po únoru 1948**, kdy v ČSR zavládl komunistický režim.

Česká menšina se tak stávala bezvýznamnou skupinou příslušníků jiné národnosti. Díky skutečnosti, že dětem nebylo umožněno vzdělávat se v českém jazyce ani ve škole ani v církvi, proces asimilace v Zelově rychle pokračoval. Dnes si již jen malý zbytek zelovských občanů uvědomuje svoji národnostní identitu, kterou někdy i záměrně tají.

To, že český jazyk v nějaké formě přetrvává v zelovské menšině Čechů je zásluhou přístupu farářů k českému jazyku a dále díky babičkám a dědečkům, kteří ještě český jazyk ovládají a díky nadšeným dobrovolníkům, kteří se o český jazyk zasazují svými aktivitami.

V současné době právě díky těmto lidem vidíme, že zájem o češtinu v Zelově mírně vzrůstá a že se ji učí především malé děti, které češtině dávají naději na přežití.

Postoj farářů k češtině ovlivňuje i postoje zelovských Čechů. Jak vidíme na příkladu faráře pana Zdislava Trandy, který sloužil v Evangelickém sboru v letech 1952 – 1959 a místní si ho pamatují jako faráře Poláka, který ale podporoval vše české.

V roce 1982 převzali péči o Sbor manželé Miroslav a Wiera Jelínkovi, kteří prosazovali polštinu na úkor češtiny a tím celá jedna generace dnešních třicátníků až čtyřicátníků nehovoří česky. Je to ale právě tato generace, která podporuje výuku češtiny u svých malých dětí.

Po roce 1990 zájem o češtinu prodělal krizi, nikdo nebyl pro jazyk zapálený a nebyl čas udržovat český jazyk. Polsko se otevřelo Západu, byl zájem o anglický jazyk, německý jazyk a jiné světové jazyky. Děti se nechtěli učit češtinu, že je jim nepotřebná.

4. 1. 3. Současnost

Až teprve v poslední době, především po roce 2010 vidíme mírný návrat k oživení jazyka předků.

Všechny aktivity okolo češtiny a češtiny se odehrávají na půdě Sboru a díky usilovné práci jeho členů. Sbor má asi 450 zapsaných členů (viz. rozhovory s krajany). Současný farář je původem Polák, ale má českou manželku a podporuje vše české i výuku českého jazyka v mateřské škole založené Evangelickou reformovanou církví. Současnost zelovské menšiny je předmětem mého empirického výzkumu, jehož výsledky naleznete v následujících kapitolách.

5. TERÉNNÍ VÝZKUM

5. 1. Výsledky terénního výzkumu

5.1.1. Co se děje v Zelově – popis aktivit Sboru

V Zelově jsem navštívil kostel evangelicko-reformované církve, který byl postaven v 19. století (byl slavnostně otevřen 3.7.1825). Tento kostel je dodnes centrem veškerého dění české menšiny v Zelově a všechny aktivity, které se mezi Čechy v Zelově dějí, vycházejí ze Sboru evangelicko-reformované církve. Stará generace považuje za jeden ze znaků, které odděluje evangelické Čechy od katolických Poláků skutečnost, že ačkoliv přišli do Zelova už na začátku 19. století, první na co se zaměřili bylo zakládání škol, podpora vzdělání a rozvoj hospodářství v rámci komunity. Cílem bylo si vydělat na stavbu svého kostela. Vzorem jim byli Mistr Jan Hus a J. A. Komenský. Proto také prvním střediskem církevního i společenského života byla škola, ve které se všechny generace učily jak žít podle víry. Sbor evangelicko-reformované církve vyvíjí mnoho aktivit:

- 1) Vždy v úterý se zde schází Český klub, který je otevřený všem. Jeho náplní jsou přátelská setkání s možností mluvit česky. Členové zde mají možnost vidět a půjčovat si české filmy a české knihy, číst české texty, noviny, časopis Exulant vydávaný MZV ČR a další dostupné české tiskoviny. Mohou si zde také půjčovat knihy českých autorů přeložené do polštiny. Mimo to zde pořádají večery pro širokou veřejnost, nejenom českou.
- 2) Další velmi významnou aktivitou Sboru je provozování mateřské školy, která je svojí kvalitou proslulá po celém Polsku a která se stala vzorem pro mnoho dalších školek. Tato školka je otevřená pro všechny děti i pro ty, kteří nemají české předky. Při této školce působí asi dva roky skupinka předškolních dětí, kterou vede paní Wiera Pospiszyl. Hlavním cílem této skupiny je hravou formou dětem vytvořit vztah k českému jazyku a předat jim úplné základy jazyka. Rodiče těchto dětí, kteří většinou už neumí česky nebo pouze pasivně, mají o tuto výuku zájem. Výuka češtiny ve školce není pro děti povinná.
- 3) Sbor každoročně připravuje setkání s českým spisovatelem pohádek panem Josefem Lukáškem, který dětem vypráví a čte pohádky v jazyce českém

4) Sbor též pravidelně pořádá Den pro českou filmovou pohádku a Den dětských divadel. Při těchto setkáních se zde hrají české pohádky. Ty jsou pro nedostatečnou aktivní znalost češtiny všech přítomných hrány v polštině.

5) Založení hudebního sboru „Zelovské zvonky“(Zelówskie dzwonki), který je známý nejen v celém Polsku, ale i ve světě, je další známou a velmi významnou aktivitou Sboru. Hudební sbor byl založen v roce 1999 českou farářkou paní Wierou Jelínkovou, která tento způsob hraní přivezla z Ameriky. Na svém repertoáru mají pravidelně i české písně.

6) Do Sboru dvakrát ročně zajíždí farář p. Petr Brodský, díky němuž mají Češi v Zelově možnost absolvovat bohoslužbu v češtině. Jinak jsou bohoslužby vedeny pouze v polštině. Pěvecký sbor kostela vždy při bohoslužbě zařazuje alespoň dvě české písně zpívané česky. Bohoslužba se koná vždy každou neděli v 10 hodin dopoledne. Pravidelně ji navštěvuje 40 až 50 lidí. Po skončení bohoslužby se někteří přesunou do Sborového domu. To je ten důležitý okamžik, kdy se zelovští Češi sejdou a mají možnost přátelsky si popovídat v jazyce českém. Jsou to ale většinou zástupci starší generace, která ještě umí dostatečně česky.

Na kávě po bohoslužbě se scházejí většinou ti, kteří jsou členy pěveckého sboru kostela – dále pan farář Roman Lipiński, paní Wiera Pospiszyl a kurátor Sboru pan Karol Pospiszyl. Zdá se, že tito tři lidé jsou hybnými osobami veškerého dění okolo zdejšího Sboru evangelicko reformované církve.

7) Aktivitu, kterou je třeba zmínit je ekonomické využití Sborového činžovního domu, který byl postaven mezi dvěma válkami. Zelovští Češi se zde snaží tyto prostory různými způsoby využívat k dosahování příjmů, které jim pomáhají spolufinancovat jejich další bohatou činnost. Podle ústní informace pana kurátora má sborový dům roční obrat cca 700 tisíc zlotých.

8) Na půdě evangelického kostela vzniklo v roce 2003 Muzeum v Zelově jako dokumentační středisko historie Českých bratrů.

9) V roce 2010 bylo založeno Sdružení Čechů v Polsku - Stowarzyszenie Czechów w Polsce, jehož ústředí sídlí v Zelově. Členy tohoto sdružení jsou nejen osoby české

národnosti, ale též jejich potomci a sympatizanti. Jeho cílem je, kromě jiného, záchrana historie českého osadnictví v Polsku.

10) V roce 2012 byl založen spolek Středisko české kultury - (Ośrodek Kultury Czeskiej). Zde se činnost soustřeďuje na český kulturní, hudební a literární odkaz.

5.1.2. Medailonek paní Wiery Pospiszyl

Při přípravě mé práce jsem nejvíce spolupracoval s paní Wierou Pospiszyl (dále W. P.) Ta mi zprostředkovala kontakty na lidi, kteří mi vyplnili dotazníky. Zároveň mě při mé návštěvě v Zelově srdečně přivítala a po bohoslužbě mě pozvala mezi členy Sboru, se kterými jsem vedl nestandardizované rozhovory a nahrál cca 60 minutový dialog ve skupině. Paní W.P. se narodila v Zelově v roce 1956. Povoláním byla učitelkou biologie. Sama o sobě uvádí, že v době jejího narození se v českých rodinách v Zelově ještě mluvilo Česky. Polsky se naučila až ve škole a od kamarádů. Česky se tehdy vyučovalo v nedělní škole. České písně se z českého zpěvníku zpívaly také v kostele. Děti se učily české básničky a učitel nedělní školy i varhaník s dětmi mluvili česky.

České knihy, zpěvníky a jinou literaturu náboženského charakteru paní W.P. získává díky stykům s Českobratrskou církví evangelickou v Čechách. Toto spojení už funguje historicky dlouhou dobu.

Paní W.P. vede v místní mateřské škole skupinu dětí předškolního věku, které hravou formou vyučuje češtinu. V této školce se děti dozvídají, proč se v jejich rodinách používá čeština, proč mají příbuzné v Česku, proč nejsou katolíky, jako většina Poláků. Tato její činnost je pouze dobrovolnická, tzn. není součástí školské soustavy.

Paní W.P. rozvíjí své aktivity v rámci Sboru evangelicko reformované církve. Protože sama velmi dobře zná historii příchodu a vývoje života českých osadníků v Zelově, zná jejich problémy s vykořeněním z rodné vlasti a se začleněním do polské společnosti, snaží se tyto zkušenosti předávat současné generaci Čechů žijících v Zelově, zejména jejich potomkům a nejmladší generaci.

Činnost paní W.P. je opravdu velmi bohatá:

- angažuje se ve Sdružení Čechů v Polsku. Členy tohoto sdružení jsou nejen osoby české národnosti, ale i jejich potomci a sympatizanti. Jeho cílem je, kromě jiného, záchrana historie českých osad v Polsku. Jeho sídlem je Zelov.
- v roce 2012 stála u zrodu spolku „Střediska české kultury. Jeho programem je promítání českých filmů, půjčování českých knih a knih českých spisovatelů přeložených do

polštiny. Dětem se v sobotu promítají české pohádky.

- hledá různé formy činnosti směřující k zachování identity, znalosti českého jazyka, historie a kultury.

Paní W.P. si ztěžuje na obtížnost práce vzhledem k malé početnosti české komunity a jejímu rozptýlení. Věří, že velkým přínosem se stane internet, až k němu získá přístup více lidí. Velmi lituje, že ve většině rodin už jen dědečkové a babičky znají češtinu. Mladí lidé často češtinu znají, rozumí jí, ale sami nemluví.

Podle paní W.P. zlepšení situace brání nedostatek ochotných lidí a nedostatek peněz. Pomoc přichází sporadicky. Přesto paní W.P. věří, že čeština v Polsku nezanikne.

Závěr z mého velmi příjemného setkání s paní W.P. je pozitivní, neboť ona sama je velmi optimistická a věří, že se český jazyk v Zelově podaří zachovat i pro budoucí generace a že ani zelovská menšina nezanikne. Tomuto svému přesvědčení věnuje hodně svých sil, za což si zaslouží naši úctu a obdiv.

5.1.3. Dobrovolnická práce paní Wierzy Pospiszyl

Jak už jsem uvedl, první etapou mé výzkumné práce se stala písemná emailová komunikace s paní Wierou Pospiszyl. Z té jsem vycházel a díky ní jsem se začal orientovat ve vybraném tématu. Nejprve jsem navázal emailové spojení s paní W.P. a informoval jsem jí o tématu své práce. Požádal jsem jí, zda by mi mohla být nápomocna a zprostředkovala mi poznání zelovské menšiny a reálií, které mě zajímaly. První měsíce naší emailové komunikace, byly kontakty ze strany paní W.P. dosti řídké. Až teprve po dvou měsících, když jsem se nenechal odradit, se situace najednou změnila a naše komunikace se stala častější, srdečnější, otevřenější a obsažnější. Proč tomu tak bylo jsem pochopil, až když jsem paní W.P. navštívil osobně a ona sama začala o tom mluvit. Své chování vysvětlila tím, že takových, kteří jezdí do Zelova a pořád se na něco ptají, je mnoho. Nakonec zřejmě uvěřila, že můj zájem je opravdový, když jsem se nenechal odradit. Jako bývalá učitelka našla pochopení pro neodbytného studenta.

Rozhodl jsem se do své bakalářské práce zařadit část reálné emailové komunikace s paní W.P., protože tato forma komunikace přináší zajímavý pohled na její skutečnou soudobou češtinu a díky ní můžeme vnímat její zaujetí, její vytrvalost, její myšlení, její životní postoje a i její osobní kouzlo.

Vybral jsem tu část emailové komunikace, která se týká především oživení problematiky českého jazyka v zelovské menšině. Zapálení paní W.P. pro věc a její velkou snahu je třeba obdivovat.

Komunikace paní W.P. je přímá, stručná a věcná. Říká věci na rovinu a bez zábran. Mohl jsem se tak dozvědět mnohé informace, na které jsem jinde nenarazil a které mě daly nahlédnout do myšlení, pocitů a chování jedné aktivní a zajímavé krajanky.

Paní W.P. vyjadřuje naději, že český jazyk se znovu obnoví, uvědomuje si, jak je tato snaha náročná a že podmínky pro ni nejsou příznivé. K těm nepříznivým podmínkám patří podle W.P. především malé společenství (pocitují, že je Čechů málo), rozptýlenost (za prací a do škol) a neužitečnost češtiny z hlediska uplatnění v zaměstnání.

Přesto se W.P. nevzdává a stojí jí za to učit český jazyk, protože je to dle ní možnost jak udržet soudržnost jejich komunity, společné hodnoty a přátelství Čechů mezi sebou, ale i mezi lidmi, se kterými žijí.

Paní W.P. vnímá, že ve Sboru, mateřské škole i ve Sdružení se všichni snaží o šíření kulturní i náboženské rozmanitosti v polském společenství. Tyto snahy by mohly dle ní vést i k potřebné toleranci pro menšiny jak náboženské, tak i národnostní.

Nyní uvádím volný přepis naší emailové komunikace, zaměřený hlavně na otázky týkající se snah o udržování českého jazyka:

Nejdřív prosím o pochopení, že já budu psát takou cestinou jakou umím a ještě k tomu nebudu používat carky a hacky. Nemám klavesnici na to v pocitaci ale taky neznam pravidla české gramatiky – tak abych mohla psát správně.

1) Proč učíte Český jazyk?

Hlavně proto, že je aspoň trochu zájem o to mezi rodičema dětí, které chodí do školky, kterou vede náš Sbor – Parafia Ewangelicko – Reformowana w Żelowie. Na skupinu 20 dětí ve věku 5-6 let, mám 7 dětí, které hrajou si se mnou na výuku českého jazyka (v mladší skupině 3-4 letá nemají zatím výuku). Je to dobrá příležitost aby seznámili aspoň trochu dětí s cestinou, s jazykem jejich předků. Je to taky dobré místo aby děti dovedly se proč vlastně cesta je používána v jejich Rodinách, proč mají příbuzné v Čechách a proč nejsou vlastně katolíci, jak to je většinou v Polsku, a jsou vedeni rodičema v Ewangelicko – reformované Církvi, která má pořád blízké vztahy s Čechy.

Paní vedoucí školky Maria Janczyk – Kukiela ve spolupráci s farárem a Starsostvem Sboru před několika lety rozhodly o tom, že bude to jedna s aktivit školky . Ten malý kroužek dětí, s kterými spolupracuju to jsou děti s Rodin českých krajanů. Já to vedu (dělám) jako dodatečnou činnost dobrovolnickou a pro dobrovolníky

3) *Děláte také jiné aktivity?*

Ad. 3) Jinak ve školce jsou i jiné aktivity, které mají za cíl rozšiřovat znalost české „kultury“ a vůbec informace o Čechách np. každoročně přijíždí do školky český spisovatel pohádek pro děti p. Lukašek a má setkání s dětmi přes celý den a opovídal jim pohádky a také o životě a městech v České republice. Také každé rok ve školce je den pro českou filmovou pohádku a také den dětských divadel, kde děti ze školky připravují a představují české pohádky – ale to už v polštině.

Školka to je jedno z míst kde sbor snaží se podporovat a udržet svou identitu a pěstovat základní cíle – mezi drůbežmi i znalost jazyka předků.

V 2010 roku povstala nová iniciativa – začalo činnost Stowarzyszenie Czechów w Polsce (Sdružení Čechů v Polsku) jehož členy jsou nejen krajané ale i jejich potomci a sympatci který dávají si záležet na zachráně historie českého osadnictví v Polsku. Sídlo Sdružení je v Żelowie ale snažíme se (je pravda, že pomalíčku) žít i současně i na jiných místech, kde zachovala se paměť na české předky a jejich činnost a život (Łódź, Kleszczów, Bełchatów, Gęsinięc= Husinec- tady je to velice trapné proto že je to malinká vesnička a kvůli různým změnám, zvláště emigrace, žijou tam jen starší lidé a „ české prostředí“ mizí).

Ve Sboru funguje soubor mladých lidí, kteří hrají muziku na ručních zvonkách „ Żelowskie Dzwonki“ a oni mají i ve svém repertuáru české písně.

V Żelowie v 2012 roce začal fungovat Ośrodek Kultury Czeskiej „Klub Czeski“ (Středisko české kultury” Český Klub”) – má on svůj program – mezi drůbežmi promítáme české filmy, které přibližují nám nejen kinematografii českou ale i čestinu. Máme malinkou „půjčovnu“ knih a filmu českých – zároveň v čestině jak i českých spisovatelů v polštině. V minulém roce již podruhé organizovaly jsme večery s českým filmem otevřené pro veřejnost. Děti mají možnost v sobotu procházet české pohádky a také zúčastnit se v výuce čestiny. Zatím jsou to malé aktivity ale doufáme že s časem se vyvinou.

4) *Jakou máte vizi. (Cíl)*

Ad.4) Asi jsem slabší „prorok“- vizi nemám.

Nejsem osamělá ve svých činnostech , snažíme se spolu (jak ve Sboru, tak i ve školce a také ve Sdružení) mít různé formy činnosti pro zachování naší identity, znalosti naší historie , šíření znalosti kulturní a náboženské rozmanitosti v polském společenství a přes to i toleranci pro menšiny náboženské i národnostní.

Neumím to přesně vyjádřit ale představte si jak je nás málo (i protestanti i české krajané

v Polsku). Nejní to jednoduche - žijeme rozptýlené, tak chceme využít každou příležitost aby udržet komunitu, společné hodnoty a přátelství mezi sebou a lidma mezi, kterejma žijeme.

5) *Jak dlouho učíte Český jazyk?*

Druhej rok pracuju s detma ve školce.

Nejsem vyučenej nijak učitel čestiny – tak proto mluvím, že si spis hrajeme česky.

Na setkáních v Klubu rádi čteme české texty – pro obohacení naší slovní zásoby.

V dnešní době přístup k internetu dovoluje využít nové možnosti a mít kontakt s „živou“ cestinou – problém jen je na tom aby lidé chtěli, měli přístup a příznivé okolnosti.

6) *Dělal to někdo před vámi?*

V takej formě – ne. V Zelowie od dávna byly různé formy výuky čestiny.

Psala jsem dříve o „kurzech“ vededných při spolupráci s Velvyslanectvím .

Ze Sboru děti odjížděly do Čech na tábory, kde učily se čestiny.

V roce 2002/2003 ve Sboru a v školce pracovala Paní Helena Kresowa – učitelka s Cech, ve spolupráci s Domem Zachranicních Služeb České republiky.

O prázdninách vedene bývaly různé dobrovolnické setkání s lidmi, které přijížděly s Čech a byla to dobrá okolnost pro obohacení znalostí čestiny mezi karajany. V zari 2012, díky pomoci far. Petra Brodského s Českobratrské Církve Evangelické v Čechách strávila v našem prostředí dva týdny Lenka Houdková – studentka Karlovy University – a dobrovolnický vedla kurz čestiny ve školce a taky v našem Klubu pro děti, pro mládež a taky pro starší pokolení.

Nejčastěji jednak učily jsme se doma (a tak je to i teď)– četly knihy a občas noviny, které přivázely příbuzné buď které posílány bývaly do Sboru.

7) *Pomáhá vám někdo?*

Ad. 7) Ano – Paní ředitelka Przedszkola Edukacyjnego Parafii Ewangelicko – Reformowanej w Zelowie (= školka – oficiální název)- paní Maria Janczyk – Kukiela, Starsostvo Sboru Parafii Ewangelicko – Reformowanej w Zelowie a taky některé maminky a babičky , které čtou třeba pohádky dětem, buď připravují s nimi divadelné scény.

8) Máte pocit, že je to k něčemu?

Ad.8) Jinak raci bych si sedela u televize

9) Podporují vás rodiče dětí?

Ad.9) Tim, že posílaj děti na vedene akivity ale i obcias zuciastniujou se v nich.

10) Jak to děti baví?

Ad.10) To už je otázka k detem – myslím si že je to jednak bavi – jinak ne naučily by se nic novecho. Prece jeste snad nikomu se nepovedlo naucit nececho dite, když ono nechce – zejména když nemusí. Ne beze znamení je i tento fakt, že když děti „prednasej“ něco v cestině mezi druhejma detma – mají možnost zdůvodnit, že umí něco víc než ty ostatní – děti rádi mají předvádět své dovednosti.

11) Jak je to zajímavé, zapojují se?

ad.11) Opravdu neumím říct. Ano zapojují se, ale o efektech budeme moci říci až přistě. Zatím nemáme nijakou možnost organizovat profesionální vyučování. Malá společnost, rozptílení a taky musíme si tu upřímně říct – malá užitečnost cestiny v našem společenství – to nejsou dobré podmínky pro vyučování. V dnešní době spíše mladé lidi budou se vyučovat angličtinu, buď němčinu, francouzsky – tam budou třeba chlebat práci a to je bude zajímat víc.

12) Proč tam děti chodí nebo proč je tam rodiče posílají?

Ad.12) Děti asi aby hezky využít čas ve svém společenství – přátel a v přátelské atmosféře. Rodiče asi využívají možnost nejen naučit něco novecho své děti ale i podporovat jejich osobní vývoj, přátelské vztahy a podporovat povědomí o společné historii a tradicích.

13) Jste v kontaktu s rodiči?

ad.13) Ano – rodiče privadej a odebiraj děti a casto vymenujeme sve nazory.

15) Kde můžou děti český jazyk využít?

ad.15) Je pravda že je málo míst kde mohou ho využít. Jen v nektřejch rodinách Babicky , Dedeckové znají už cestinu. Je taky pravda že leta „jazykové izolace“ přivedly k tomu že

nasi „zelovske cestine“ chybí nej nektère nove slova a a pouzivame polonizmy (pocestene polske slova a popolstenou gramatiku) a proto i lide stydi se mluvit cesky a psat uz vubec nechtej.

Rodiny maji porad pribuzne v Cechach tak doma deti maji kontakt (ale sporadicky) , v kostele zpiva se ceske pisne – tak aspon maji moznost rozumet o cem se zpiva. Asi dvakrat do roka prijizdi do Sboru potulny farar Ceskobratrske Cirkve Evangelicke – Petr Brodsky a techdy mame spolecnost v cestine a pro ty, ktere maji problem s dorozumenim pripravujeme praklad do polstiny.

Proto taky, chodne lidi rozumi cestinu ale neumi mluvit bud stydi se mluvit – viedi, ze nejni spravna.

Nevim, jestli to vsecko co jsem popsala nejak pomuze Vam v dorozumeni nasi situace a našeho úsilí.

Je jasne, ze na vsecko jsou potrebne penize a ochotne, schopne lidi.

Sbor a Przedszkole (školka) pisiou ruzne projekty pro podporu sve cinnost a tak dobejvaj financni podporu. Stowarzyszenie Czechów w Polsce(Sdruzeni Cechu v Polsku) poziskalo penezni dar s Ministersva Zachranicnich Veci Ceske republiky na prispusobeni a castecne vybaveni prostoru Ceskecho Klubu, s polskecho Ministerstva Administracji i Cyfryzacji mame dotaci na bieznu udrzbu, fungovani Klubu – elektryka, topeni, najem prostoru.

Na dalsi aktivity vibirame členovske skladky bud pripravujeme je dobrovolnický – to nejciasteji.

Zdaloby se, ze je zřejmé taky, aby pracoval v nasi spolecnosti pravdivy ucitel cestiny. Po skusenostech Pani Helenky Kresove vime uz, ze nejni to lehka prace. Za prve Zelow je male miesto a daleko do vietsich centrum. Mladez a dospiele tezko davaj se „ zaradit“ aby pravidelne zucastniovaly se v vyučování, kurzach prez delsi dobu. Zijeme ve velkem rozptileni a mladez odjizdi do škol a pak za praci do vietsich miest. Pro Cecha, kterej nezna polstinu a polske realia zivota taky nejni to lehke.

S pozdravem a s prosbou o dorozumeni na mou špatnou cestinu (hlavnie „ie= ě)

Wiera Pospiszył.

5. 2. Dotazníkové šetření

Dotazník byl anonymní a v úvodu bylo krátce vysvětleno k čemu dotazníkové šetření slouží. Uvedl jsem zde své jméno a že studuji etnologii na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (viz Příloha č.1)

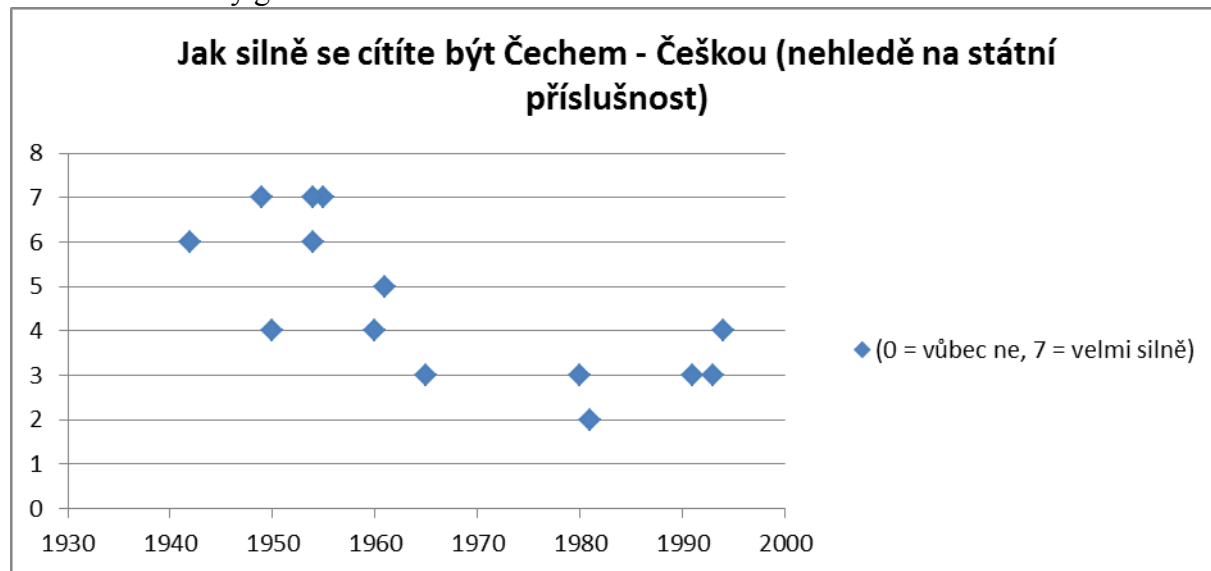
Dotazník byl distribuován paní Wierou Pospiszyl osobně a zhruba po týdnu byl opět osobně vybrán.

Dotazník byl zpracován, metodou prostého součtu získaných dat pro každou zjišťovanou otázku, někde jsem použil hodnocení průměru. Grafické zpracování bylo vypracováno za pomoci programu MS Excel.

5. 2. 1 Grafy a závěry

I. Jak silně se cítíte být Čechem – Češkou (nehledě na státní příslušnost)

Graf č. 1 - bodový graf

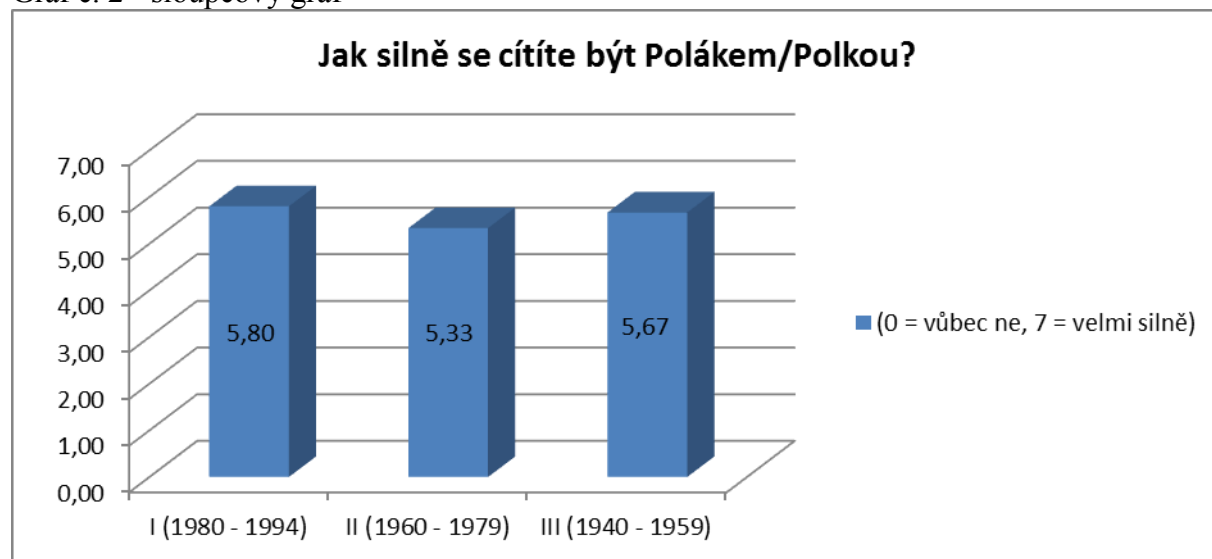
Zástupci nejstarší generace se cítí být Čechy nejvíce. U nejmladší generace - rok narození 1990 a více - mírně stoupá zájem o to cítit se Čechem. Střední generace – rok narození v 60. až 80. letech - se cítí být Čechy nejméně.

Do roku 1945 v Zelově žilo 85 % Čechů, po roce 1945 bylo vysídleno nebo dobrovolně odešlo cca 3,5 až 4 tisíce obyvatel, a to byla více jak polovina. Do uvolněných domů se nastěhovali Poláci a na ulicích se přestalo mluvit česky. Dle svobodného rozhodnutí zbylých Čechů se také bohoslužby konaly v polštině – jednak proto, že znalosti českého jazyka už nebyly tak dobré, jednak proto, že se k evangelíkům přidávali někteří Poláci.

Tato vlna reemigrace zelovských Čechů po r. 1945 zpět do vlasti způsobila veliký úpadek v používání českého jazyka. Generace narozená v 60. až 70. letech neměla na co navazovat a začala se postupně asimilovat do polské většinové společnosti.

II. Jak silně se cítíte být Polákem/Polkou?

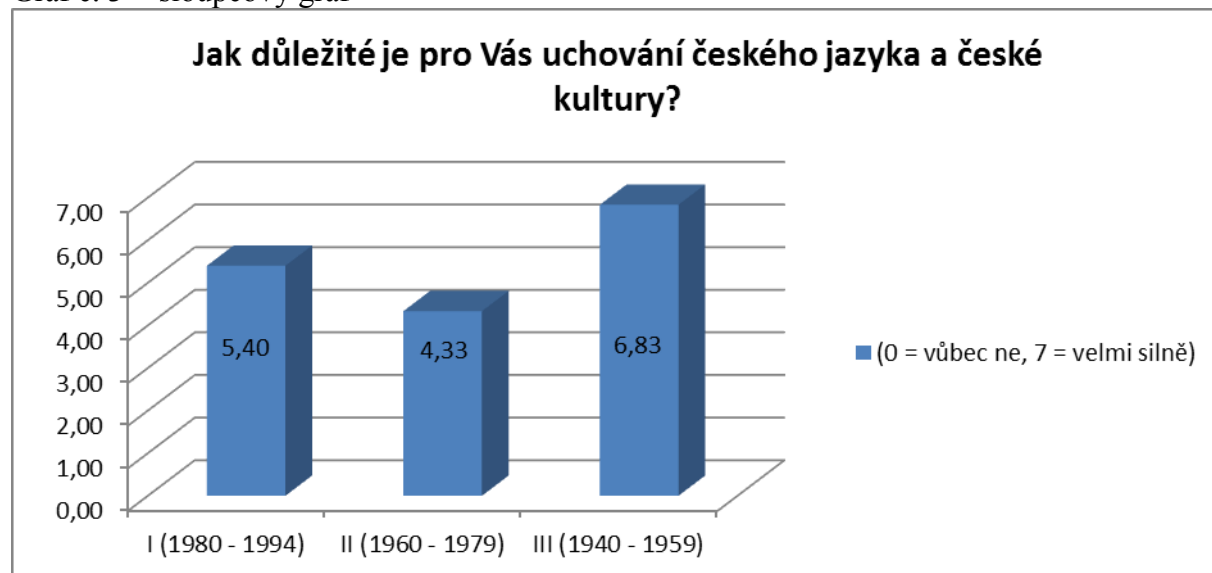
Graf č. 2 - sloupcový graf

Tento graf nám ukazuje, že zelvští Češi se cítí být velmi silně Poláky a že jsou momentálně velmi silně asimilováni do majoritní polské společnosti. Rozdíly v procentech jsou minimální u všech třech zkoumaných generací.

III. Jak důležité je pro Vás uchování českého jazyka a české kultury?

Graf č. 3 - sloupcový graf

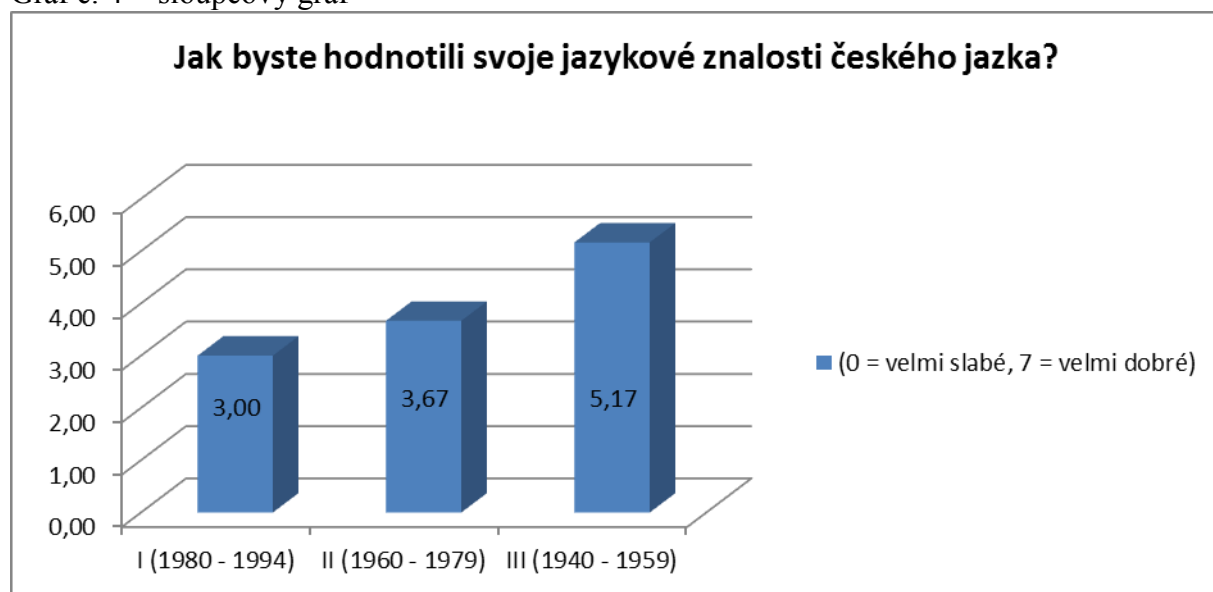

Jako u předcházejících grafů vidíme, že uchování českého jazyka a kultury je nejsilnější u nejstarší generace, u střední klesá, ale u generace narozené hlavně v 90. letech mírně stoupá. Důležitost uchování českého jazyka a české kultury dle mého výzkumu stoupá především z

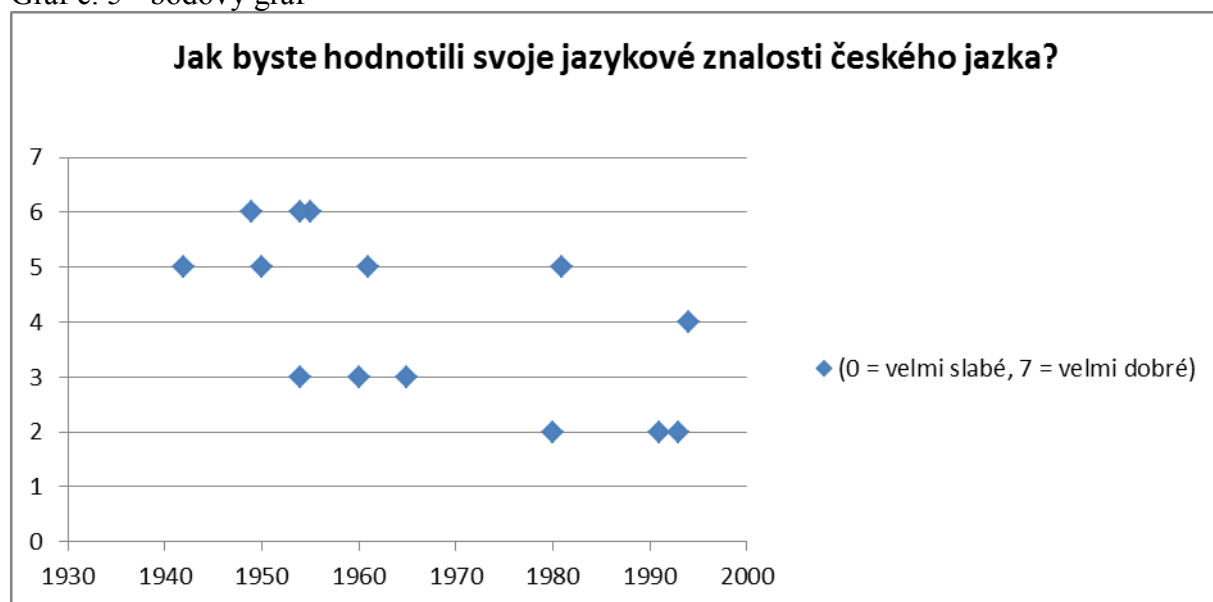
důvodu rozvoje aktivit Sboru, kde je momentálně otevřená mateřská škola a klub pro děti v předškolním věku, kde mají možnost se učit český jazyk. Přispívají k tomu také pravidelná společná setkání v Českém klubu, kde se schází starší generace a společně zde čtou české texty a promítají české filmy. Tam, kde se uchoval český jazyk při komunikaci v rodině nebo s nejbližšími členy rodiny, je patrný důraz na uchování českého jazyka i nadále a jeho význam roste. Zvýšená aktivita Sboru po roce 1990 byla umožněna díky pomoci, kterou věnoval český stát Sboru zelovských Čechů. V současné době jsou více podporováni polským státem.

IV. Jak byste hodnotili svoje jazykové znalosti českého jazyka ?

Graf č. 4 - sloupcový graf

Graf č. 5 - bodový graf

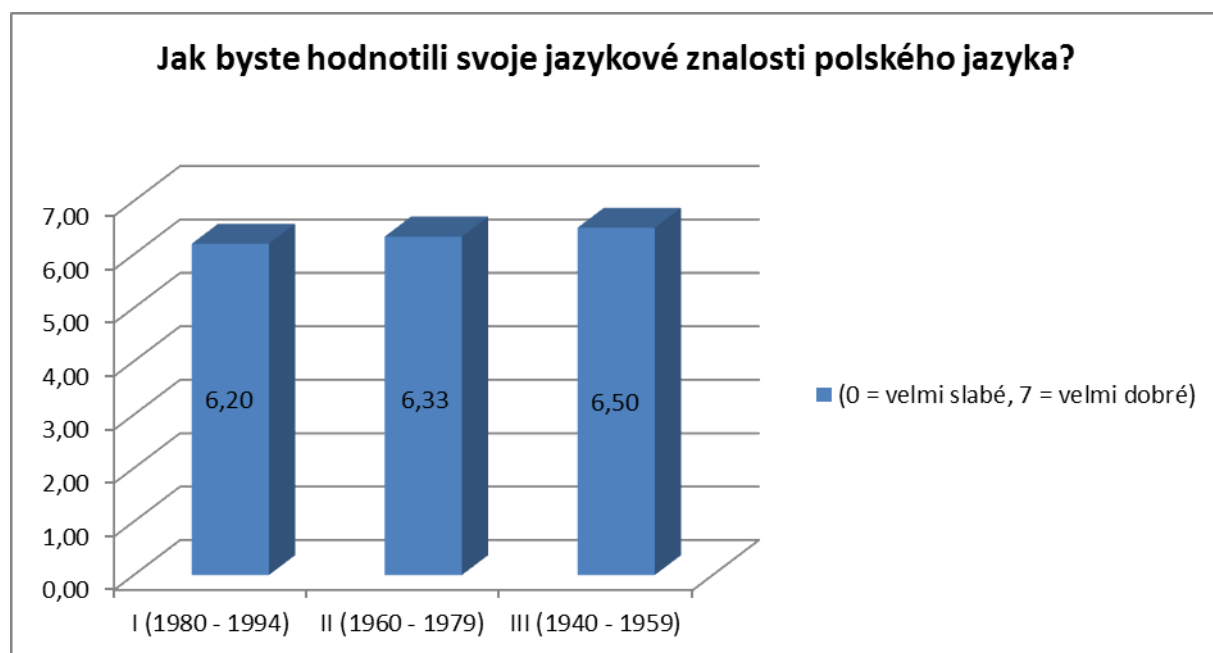

Nejlépe je na tom s českým jazykem opět nejstarší generace. Zatím co, u nejmladší zkoumané skupiny sice zájem o jazyk stoupá, tak znalosti českého jazyka klesají.

Nejmladší tázaná generace je silně včleněna do života majoritní společnosti. Učení češtiny pro ně není tak jednoduché. Doma i ve škole mluví polsky a tato generace má minimální možnosti si jazyk osvojit.

V. Jak byste hodnotili svoje jazykové znalosti polského jazyka?

Graf č. 5 - sloupcový graf

Tím, že všichni respondenti navštěvují polské školy, z velké části doma mluví polsky a žijí v polském prostředí, je výsledek hodnocení znalosti polského jazyka dle očekávání velmi dobrý.

VI. Mluvíte doma česky?

Na tuto otázku odpovídá 9 respondentů ano a 6 respondentů doma česky nemluví. Zde je nutné připomenout, že naši respondenti jsou ti, kteří chodí do Sboru a aktivně se zapojují do jeho činnosti. Poměr lidí, kteří doma mluví česky, mimo tuto skupinu bude ještě výraznější směrem k odpovědi ne, tzn. nemluví doma česky.

VII. Jestliže ano – používáte češtinu i mimo domov? Kde?

Dále nás zajímalo jaké mají možnosti a kde mohou český jazyk používat. Valná většina uvádí, že v kostele, ve Sboru nebo v rodině. Ze 14 respondentů 9 uvádí, že mluví v rodině a v kostele, 5 respondentů nemá možnost český jazyk používat.

VIII. Ptali jsme se, zda je podle jejich názoru, nyní v zelovské menšině zájem o český jazyk stejný jako před rokem 1990, či zda se zájem zvyšuje nebo klesá.

Tato otázka byla pro výzkum hodně důležitá. Ledacos napovídá, jak oni sami vnímají pozici českého jazyka v menšině zelovských Čechů. Tato otázka se ptá na čistě subjektivní pocity. Z toho 10 respondentů se vyjádřilo, že se zájem o český jazyk zvyšuje. Tři respondenti se vyjadřují, že je zájem o český jazyk stejný jako před rokem 1990. Pouze jeden respondent je skeptický a má pocit, že se zájem snižuje. Z toho všeho vyplývá, že nálada týkající se českého jazyka je optimistická. Jejich pocit, že se zájem o český jazyk zvyšuje je nadějí do budoucnosti právě pro jeho zachování v této menšině.

IX. Byl/byla jste někdy v České republice?

Každý z dotázaných navštívil někdy Českou republiku. Jedenáct z dotázaných má v Čechách příbuzné a jezdí za nimi. Dalším častým důvodem návštěv České republiky je turistika a dovolená, což uvádí deset respondentů, čtyři jezdí do Čech nakupovat, za kulturou do Čech jezdí také čtyři respondenti a jeden uvádí udržování kontaktů v rámci církve.

5. 3. Rozhovory s krajaný

Při mé návštěvě v Zelově v dubnu 2013 jsem navštívil kostel evangelicko reformované církve a absolvoval jsem nedělní bohoslužbu. Zde jsem mohl pozorovat chování všech přítomných lidí. Atmosféra v tomto evangelickém kostele je uvolněná a přirozená. V průběhu bohoslužby si menší děti smějí hrát v koutku pro ně určeném.

Po seznámení s panem farářem ještě před bohoslužbou mi pan farář oznámil, že mě během bohoslužby představí přítomným věřícím. Uprostřed bohoslužby mě pozval k oltáři. Vyzval mě, abych se představil a řekl, proč jsem do Zelova přijel. Měl jsem mluvit pomalu česky, aby mě všichni rozuměli. Vypadalo to, že mně rozumějí a ti co mně nerozuměli, se zeptali na to, co je zajímavé při společném čaji ve Sboru. Přítomno v kostele bylo asi 45 až 50 lidí. Někteří odešli domů, ale pan farář, paní W.P., pan Pospiszyl a pěvecký sbor, jako obvykle po bohoslužbě, se přesunuli do společenské místnosti Sboru. Celkem nás zůstalo asi 10 až 12.

Ve skupině byli lidé ve věkové kategorii 55 let a starší, kteří o situaci v Zelovské menšině hovořili zasvěceně, neboť se všichni aktivně účastní jejího života. Současná situace se jim nezdá příliš uspokojivá, ale stále optimisticky věří, že se podaří alespoň částečně znalosti češtiny mezi lidmi uchovat.

Jak už jsem uvedl, tento rozhovor byl nestandardizovaný a já se snažil co nejméně zasahovat do témat, o kterých krajané hovořili. Všichni mluvili s velkou chutí a potěšením. Bylo jim příjemné, že si mohou o svých názorech popovídat. Občas jsem položil doplňující otázku. V tomto rozhovoru probíhalo několik tématických okruhů, které krajané považovali za důležité pro celou zelovskou menšinu, a proto o nich mluvili.

5. 3. 1. První okruh – čeština

U většin rodin je v současné době situace taková, že mezi sebou mluví polsky. Jediný kdo mluví česky je nejstarší generace. Babičky a dědečkové mluví na vnuky česky, ti rozumí, ale odpovídají polsky.

Ale i ta nejstarší generace je bilingvní. V průběhy hovoru střídají oba dva jazyky, víceméně nevědomky.

Jediná možnost, kde mohou český jazyk aktivně používat je v rámci aktivit Sboru a po obnovení trhů na náměstí mohou mluvit česky i tam.

Dle vyjádření účastníků rozhovoru se slovní zásoba v českém jazyce mění k horšímu.

Dle vlastního mínění v české menšině v Zelově česky rozumí všichni, ale mluví jen někteří.

Ostatní se stydí mluvit, protože jsou si vědomi, že jejich čeština je plná chyb.

České děti v 50. až 60. letech, které šly do polské školy a vůbec neuměly polsky, se ocitaly v nezáviděníhodné situaci, protože vypadaly, že jsou němé. Tuto zkušenost už nechtěli opakovat ani oni ani jejich rodiče, a proto na ně začali mluvit polsky.

Účastníci litovali, že v roce 1964, kdy proběhlo v církvi hlasování o jazyku, ve kterém budou probíhat konfirmace, zvítězila polština. Přestože do této doby byly konfirmace v českém jazyce, nyní zvítězila polština a nadále bylo vše vedeno polsky.

Jeden účastník připomněl, že kromě Zelova existuje ještě část obce Zelówek, který měl 190 českých rodin a jednu rodinu polskou. Do vypuknutí II.světové války mluvili všichni jen česky. Obchody a vše bylo jen české. Nyní je na tom stejně jako Zelov.

Účastníci mají povědomí o tom, že se pár jedinců může zúčastnit kurzů českého jazyka v Čechách, které organizuje Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.

Na mou otázku, zda mají možnost číst český tisk odpověděli, že v rámci Sboru odebírají časopis Exulant a České listy.

5. 3. 2. Druhý okruh-víra

Ze zelovských Čechů jsem cítil, že jejich víra je pro ně nejdůležitější, důležitější než čeština a podmiňuje jejich smysl života. O čemkoli jsme hovořili bylo zřetelně založeno na

základech jejich víry. To je zcela pochopitelné, když si uvědomíme, že kvůli víře odešli ze své vlasti a tudíž je evangelická víra pevně spojuje a udržuje jejich komunitu.

Z rozhovoru jsem se dozvěděl, že farář jako představitel církve si historicky uchoval přehled o dění v komunitě, a tak i já, když jsem přijížděl do Polska, jsem byl požádán, abych nejprve kontaktoval pana faráře, aby o mém příjezdu věděl. Pan farář se také zúčastnil rozhovorů a z jeho postoje vyplývalo, že Čechy podporuje. Ke mně se choval velmi přátelsky a nabídl mi pomoc s mým výzkumem.

Dostali jsme se také k hovoru o Sboru, neboť všechno v české menšině organizuje. Ne všichni tamní Češi jsou ve Sboru, ale ve Sboru jsou i tací, kteří nejsou původně Češi. Jsou zde i lidé, kteří konvertovali od katolíků k evangelíkům. Účastníci vyjadřovali názor, že nekonvertovali pouze kvůli partnerům, ale kvůli víře samotné.

Když účastníci mluvili o historii, zmiňovali skutečnost, že původní polští obyvatelé byli bezzemci, ale Češi, kteří sem přišli, se složili a za svoje peníze koupili zelovský statek. Zde mohli svobodně pracovat a provozovat řemesla, jakož i víru. Jejich postavení bylo tudíž lepší než původního obyvatelstva, což jim i dnes přináší pocit hrdosti. Česká menšina v Zelově je podnikavá a snaží se hledat možnosti k podnikání, aby dokázala pokrýt náklady na činnosti Sboru.

Jeden z účastníků hovořil o obvyklé touze emigrantů vrátit se do své vlasti. Uvádí, že odešel do Čech, ale po čtyřech letech chtěl zpátky, nemohl si tam on i celá rodina zvyknout. Chyběl jim kostel, kultura, lidé.... Ztěžuje si, že za komunismu v Čechách to bylo hrozné. „Všude srpy a kladiva“.

Účastníci vzpomínali na faráře Trandu s úctou, neboť byl farářem 20 let a přestože byl Polák podporoval vše české. Zatím co farář Jelínek, který přišel v roce 1982, zrušil v Zelově kroužek českého jazyka a mají pocit, že za jeho působení nic ve Sboru nefungovalo.

V roce 2005 se český stát rozhodl podpořit menšiny žijící v Polsku. Ministerstvo zahraničních věcí se tehdy obrátilo na Sbor v Zelově, v jehož čele byl farář Jelínek. Informace o těchto aktivitách do Sboru nepustil a vystupoval jako zástupce zelovské menšiny Čechů, aniž by o tom někdo věděl. Takto to fungovalo do roku 2010.

„Přístupy pana faráře se nám nelíbily a tak jsme začali organizovat „Sdružení Čechů v Polsku.“ V tomto byla také velmi aktivní paní W.P.. Účastníci mluvili o tom, jaká to byla práce, vše na úřadech zařídit – registraci u soudu, získat sídlo a další.

5. 3. 3 Třetí okruh – identita

Když jsme hovořili o jejich pocitech identity, mluvili o tom, že se každý může zařadit, podle svých pocitů. Realita je taková, že většina starší generace se cítí být Čechy, zatím co ta

mladší asimilovaná generace, se cítí být Poláky. V okolí Zelova polská majorita považuje všechny evangelíky za Čechy, proto se krajané cítí v Polsku jako Češi. A když přijedou do Čech, cítí, že Češi je považují za Poláky.

Předmětem hovoru byl také fakt, že v komunitě po roce 1945 žilo málo lidí, v podstatě byli všichni příbuzní. Museli se začít ženit a vdávat s křesťany.

6. ZÁVĚR

- Snahy o udržení českého jazyka v polském Zelově jsou patrné a možné díky dobrovolnické činnosti několika málo jedinců, kteří patří k námi sledované nejstarší generaci, a to především díky paní Wiere Pospiszyl.
- Záleží také hodně na porozumění pana faráře českému prostředí a jeho podpoře aktivit sloužících k rozvoji české identity. Tento fakt je možné vysledovat z dlouhé řady zelovských farářů. V případě, že byl v Zelově farář, který Čechy podporoval, český jazyk se rozvíjel a naopak.
- Jazykové znalosti českého jazyka jsou nejlepší u generace narozených v letech 1940 – 1955. Ti většinou česky hovoří i rozumí a mají snahu český jazyk dále udržovat a rozvíjet a předávat nejmladší generaci.

V důsledku obrovské reemigrace v roce 1945, kdy přestaly být Češi v majoritě, přestalo se na ulicích mluvit česky a Zelov se pomalu, ale jistě začal stávat polským městem. Čeští potomci narození v letech 1960 a dále neměli možnost navštěvovat české školy, katechismus a bohoslužby se konaly v polštině. Tato „ztracená“ generace neměla možnost češtinu aktivně používat. V některých rodinách se dále mluvilo česky, takže tato generace češtině rozumí, ale nemluví. Mnozí se tak mluvit ostýchají.

- U generace nejmladších narozených v letech 1980 až 1994 jazyková znalost češtiny dále klesá.
Naděje na přežití českého jazyka přináší v předškolní generace, která se českému jazyku učí v mateřské škole. Rodiče těchto dětí mají zájem na tom, aby se děti česky učily. Je zajímavé, že je to generace rodičů, která umí češtinu nejméně.
- Základním kamenem zelovských Čechů a základem jejich identity je už od jejich příchodu především evangelická víra, která se zasloužila o to, že zelovská menšina stále přežívá

- Dalším pojítkem celé komunity je udržování rodného jazyka předků – češtiny. Tento fenomén byl po celou dlouhou dobu podroben mnohým zkouškám a více citlivě reagoval na společenské změny. Takže v průběhu let znalosti českého jazyka stále upadaly. Teprve v současnosti jsou viditelné snahy o jeho revitalizaci.
- Tyto snahy o revitalizaci jsou potlačovány skutečností, že čeština není mezinárodní jazyk a není tudíž z praktického hlediska ve světě použitelná. Ptáme-li se po důvodech, proč se čeština znovu obnovuje, je zřejmé, že tak zelovští Češi mohou smysluplně využívat svůj volný čas ve společnosti kruhu přátel a v přátelské atmosféře. Rodiče poskytují svým dětem možnost naučit se něco nového a podporují tím rozvoj jejich osobnosti. Děti mají možnost naučit se něco o společné historii a tradici, porozumět svým kořenům.
- Členové Sboru a lidé, kteří se angažují pro zelovskou menšinu, pociťují v poslední době, že se zájem o český jazyk zvyšuje. Viz kurzy českého jazyka pro předškolní děti při mateřské škole zelovského Sboru.
- Z mého setkání s místními Čechy vyplynulo, že oni sami se cítí být jiní než majoritní společnost, což je především způsobeno vírou, ale také niterným pocitem českého původu.
- Dle mého názoru asimilace zelovských Čechů již značnou měrou postoupila. Jejich naděje, kterou při společných rozhovorech vyjadřovali a jejich snaha vytrvat v tomto úsilí, mě vede k závěru, že určitá možnost udržet si český jazyk do budoucna existuje.

7. Seznam literatury

- 1) AUERHAN, Jan: Osady českých emigrantů v Prusku, Polsku a Rusku. A.Hajn 1920
- 2) HEROLDOVÁ, Iva: Etnická problematika českých národnostních menšin se zvláštním zřetelem na vystěhovalectví do pruského Slezska v 1.polovině 18. století. Kandidátská práce 1965
- 3) HEROLDOVÁ, Iva: Život a kultura českých exulantů z 18. století. ČSAV, Praha 1971, 226 s.
- 4) HEROLDOVÁ, Iva: Vystěhovalectví do Polska. In: Češi v cizině 9, ČSAV, Praha 1996, str. 11-25
- 5) KRESOVÁ, Helena: Kongres potomků českých bratří v Zelowě. In: České listy.2003, č. 7-8, s. 14-16, ISSN 1213-1784
- 6) KOKAISL, Petr a kol.: Krajané. Po stopách Čechů ve východní Evropě. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při ekonomické fakultě ČZÚ v Praze, o.s., 2009, 435 s., ISBN 978-80-254-5924-9
- 7) MAREŠOVÁ, Hana: Příruční slovníček zelowské češtiny. 1.vydání u příležitosti 200 let Českého Zelowa, vydalo občanské sdružení EXULANT, 2003.
- 8) MATĚJKA, Karel: 100 minut prezidenta Václava Havla v Zelówě. In. Kostnické jiskry 1998, č.13, s. 2
- 9) Muzeální průvodce, Muzeum v Zelowie – Dokumentační středisko historie Českých bratří. Zelów 2006, vydala Parafia Ewangelicko-Reformowana w Zelowie, ISBN 978-83-910821-3-3
- 10) Lozoviuk, Petr: Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě. Univerzita Pardubice 2005.189 s.
- 11) ŠATAVA, Leoš: Jazyk a identita etnických menšin : Možnosti zachování a revitalizace. 2. dopl. vyd. Praha. Sociologické nakladatelství 2009. 215 s. Studijní texty; sv. 43
- 12) ŠATAVA, Leoš: Etnická identita a jazykové postoje mládeže v Kalmycké republice (Rusko). Český lid, 96, 2009, č. 3., s. 263–277
- 13) ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: Zelów. Česká exulantská obec v Polsku. 2. vydání, Společným nákladem Občanského sdružení EXULANT a nakladatelství Kalich, s.r.o., 2002, 2010, ISBN 978-80-7017-136-3
- 14) ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: Země otců: Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů. KALICH 2005, ISBN 80-7017-018-2
- 15) TOMANDL, Miloš: Metody terénního výzkumu: studijní texty. Praha 2006 (el. verze).
- 16) Zelów 1803 – 2003, Księga pamiatkowa, Światowego Kongresu Potomków Braci Czeskich, Parafia Ewangelicko-Reformowana w Zelowie, Zelów 2004, Stowarzyszenie Exulant, Wydano przy pomocy finansowej Ministerstwa Kultury RP, 97 s., ISBN 83-910821-1-3, ISBN 80-239-2940-2

8. PŘÍLOHY

DOTAZNÍK - bakalářská práce

datum:

Dobrý den. Jmenuji se Jan Korenc a jsem studentem 3. ročníku Filosofické fakulty University Karlovy v Praze. Mým oborem studia je etnologie. Zajímám se především o život českých menšin v různých oblastech Evropy. Pro moji bakalářskou práci jsem si vybral Vaši zelovskou komunitu. Tímto prosím o vaší laskavou pomoc. Pomůžete mi tím, že odpovíte na následující otázky:

(Dotazník je anonymní a bude sloužit pouze pro tuto bakalářskou práci.)

rok narození: muž / žena

místo narození:

místo současného pobytu (od roku)

Váš mateřský jazyk/jazyky

mateřský jazyk/jazyky Vaší matky:

mateřský jazyk/jazyky Vašeho otce:

OZNAČTE NA ŘÁDCÍCH ODPOVÍDAJÍCÍ HODNOTU:

(1 = nejnižší hodnota; 7 = nejvyšší hodnota)

I.

Jak silně se cítíte být Čechem/Češkou (nehledě na státní příslušnost)?

vůbec ne velmi silně
1 2 3 4 5 6 7

II.

Jak silně se cítíte být Polákem/Polkou?

vůbec ne velmi silně
1 2 3 4 5 6 7

III.

Jak důležité je pro Vás uchování českého jazyka a české kultury?

vůbec ne velmi důležité
1 2 3 4 5 6 7

IV.

Jak byste hodnotili svoje jazykové znalosti českého jazyka?

velmi slabé velmi dobré
1 2 3 4 5 6 7

V.

Jak byste hodnotili svoje jazykové znalosti polského jazyka?

velmi slabé velmi dobré
1 2 3 4 5 6 7

VI.

Mluvíte doma česky? Ano ne

VII.

Jestliže ano – používáte češtinu i mimo domov?

Kde?.....

VIII.

Myslíte si, že je nyní zájem o český jazyk v Zelowě:

a) je stejný jako před rokem 1990

b) zvyšuje se

c) snižuje se

IX.

Byl/la jste někdy v České republice?

Za jakým účelem(zaškrtněte): dovolená, nákupy, návštěva příbuzných, studium, kultura

jiné.....

Chtěl/la byste mně něco vzkázat? Napište mi to prosím.

.....
.....
.....
.....
.....

Děkuji vám za vyplnění tohoto dotazníku.

Obr. č. 1 [převzato z: <http://blog.aktualne.centrum.cz/media/49/20081218-P1220844evangelicky%20kostel1.jpg>]

Obr. č. 2 [převzato z: <http://img.radio.cz/pictures/krajani/zelow1.jpg>]